

ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سبک زناشویی دینی

رضا خجسته‌مهر*
فیروزه رضائی**
منصور سودانی***

چکیده

هدف پژوهش، ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سبک زناشویی دینی بود. بدین منظور پرسشنامه مقدماتی مربوط به تکالیف زوجین، از متون اسلامی استخراج و بر روی ۱۹۸ زوج (۱۹۸ زن و ۱۹۸ شوهر) که به روش نمونه‌گیری تصادفی از بین زوج‌های در دسترس شهر اصفهان انتخاب شده بود، اجرا گردید. پس از تحلیل عوامل، یک مقیاس ۴۶ ماده‌ای ویژه زنان، مشتمل بر پنج عامل به نام‌های «صمیمیت عاطفی-جنسی»، «مهارت‌های ارتباطی اسناد به همسر»، «پایبندی به فرامین دینی»، «مدیریت خانه» و «گذشت - فداکاری» و یک مقیاس کوتاه ۴۳ ماده‌ای ویژه شوهران، مشتمل بر پنج عامل به نام‌های «صمیمیت عاطفی-جنسی»، «مهارت‌های ارتباطی اسناد به همسر»، «پایبندی به فرامین دینی - مشارکت»، «مسئولیت‌پذیری - سرپرستی» و «سبک‌های حل تعارض» استخراج شد. ضرایب همسانی درونی این دو مقیاس، به ترتیب عبارت بود از ۰/۸۱ و ۰/۸۶. روایی همزمان این دو مقیاس با مقیاس‌های صمیمیت زناشویی (IS)، سبک زندگی اسلامی (I.L.S.T.) و تعهد دینی (RCI-10) محاسبه شد که نتایج روایی بالای این مقیاس را تأیید کرد.

واژه‌های کلیدی: سبک زناشویی دینی، صمیمیت زناشویی، سبک زندگی اسلامی، تعهد دینی، روان‌شناسی اسلامی، روان‌سنجی اسلامی.

* دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز (نویسنده مسئول)

Email: khojasteh_r@scu.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد مشاوره خانواده دانشگاه شهید چمران اهواز

*** دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

Emial: sodani_m @scu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۰/۱۰ تاریخ تأیید: ۹۴/۴/۱۵

مقدمه

خانواده اولین هسته اجتماع و اساسی‌ترین بنیان جامعه است که با کارکردها و نقش‌های مختلفی که بر عهده دارد، نقش مهمی را در تنظیم زندگی اجتماعی انسان‌ها ایفا می‌کند (حسینی، ۱۳۸۹). خانواده، قدیمی‌ترین و کهن‌ترین بنیاد اجتماعی است که از بدو پیدایش بشر وجود داشته است و با روابط زناشویی یا پیوند زن و شوهر آغاز می‌شود و با توجه به کیفیت این رابطه، پایداری یا ناپایداری آن تعیین می‌شود (موسوی، ۱۳۸۳؛ به نقل از خجسته‌مهر، ۱۳۸۴). خانواده را مؤسسه یا نهاد اجتماعی معرفی کرده‌اند که ناشی از پیوند زناشویی زن و مرد است. از جمله مظاهر زندگی اجتماعی انسان، وجود تعامل سالم و سازنده میان انسان‌ها و برقرار بودن عشق به هم‌نوع و ابراز صمیمیت و همدلی به یکدیگر است. خانواده محل ارضای نیازهای مختلف جسمانی، عقلانی و عاطفی است و داشتن آگاهی از نیازهای زیستی و روانی و شناخت چگونگی ارضای آنها و تجهیز شدن به تکنیک‌ها شناخت تمایلات زیستی و روانی ضرورتی انکارناپذیر است. رضایت یک فرد از زندگی زناشویی به‌منزله رضایت وی از خانواده محسوب می‌شود و رضایت از خانواده به مفهوم رضایت از زندگی است و در نتیجه، تسهیل در امر رشد، تعالی و پیشرفت مادی و معنوی جامعه خواهد شد (عدالتی و ردزوان^۱، ۲۰۱۰).

از آن جایی که دو نهاد دین و خانواده ارزش‌های مشابهی را مورد تأکید قرار می‌دهند و برای تقویت اجتماعی شدن به هم وابسته هستند، پژوهشگران رابطه نزدیک بین آن دو را پیش‌بینی می‌کنند. این جهت‌گیری منجر به بیان عباراتی از این قبیل گردید که دینداری می‌تواند روابط زناشویی را تقویت و استحکام بخشد (کال و هیتون^۲، ۱۹۹۷). نگرش دینی می‌تواند در ارتباط زناشویی مؤثر باشد، زیرا دین شامل رهنمودهایی برای زندگی و ارائه دهنده سامانه باورها و ارزش‌هاست که این ویژگی‌ها می‌توانند زندگی زناشویی را متأثر سازند (هانلر و گنجوز^۳، ۲۰۰۵). اغلب پژوهشگران بر این باورند که وجود عقاید مذهبی تأثیر بسزایی در استحکام خانواده دارد. ایمان به خدا موجب می‌شود که نگرش فرد به کل هستی هدف‌دار و دارای معنا باشد، عدم

1. Edalati, & Redzuan

2. Call, & Heaton

3. Hunler, & Gencoz

ایمان به خدا موجب می‌شود که فرد انسجام و آرامش نداشته باشد و همین امر موجب ضعف و منشأ اختلاف‌های بسیاری در زندگی خانوادگی می‌شود (دوناهو^۱، ۱۹۹۵). به طور کلی، زوج‌هایی که مذهبی‌تر هستند، از دیگر زوج‌ها شادتر و ازدواج پایدارتری دارند (سولیوان^۲، ۲۰۰۱؛ گلن و سوپانسیک^۳، ۱۹۸۴؛ کال و هیتون، ۱۹۹۷؛ به نقل از ارتینکال و ونستویگن^۴، ۲۰۰۶). ماهونی، پارگامنت، موری-سوانک و موری سوانک^۵ (۲۰۰۳) به بررسی نقش سازه‌های دوری و نزدیکی دینی در کنش‌های زناشویی پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که هم در زنان و هم در مردان متغیرهای سازه‌های نزدیکی به مذهب مستقیماً در انسجام ازدواج منعکس شده و با سازگاری کلی‌تر در ازدواج، منافع دریافتی، تعارضات زناشویی کمتر، همکاری و نزدیکی کلامی بیشتر، استفاده کمتر از پرخاشگری کلامی و در به بن‌بست نرسیدن در مواقع عدم توافق همبستگی دارند.

یکی از افتخارات بزرگ آیین مقدس اسلام، توجه خاص و تأکید فراوان در مورد نظام خانواده است. در مورد اهمیت تشکیل زندگی زناشویی پیامبر گرامی اسلام (ص) فرمود: هیچ بنایی در اسلام نزد خداوند عزوجل، محبوب‌تر از ازدواج نیست (مجلسی، ۱۳۸۹، ج ۱۰۰)؛ نه تنها زندگی خانوادگی، بلکه زندگی اجتماعی هم نیاز به قواعد و ضوابطی دارد که اعضا موظف به تبعیت از آن هستند (جوکار، ۱۳۹۲). وظایفی که در آیات و روایات اسلامی برای زوجین آمده است، به سه دسته حقوق مشترک، وظایف بانوان و وظایف مردان تقسیم‌بندی می‌شوند:

وظایف مشترک

این وظایف شامل وظایفی است که در آیات و روایات اسلامی به زوجین به‌طور مشترک توصیه و تکلیف شده است. از مهم‌ترین وظایف مشترک می‌توان به بهره‌جنسی، حق مالکیت اقتصادی، ستر و لباس یکدیگر بودن، حسن معاشرت، خوش‌خلقی، همدلی و معاضدت در تربیت فرزند اشاره نمود.

وظایف اختصاصی زنان: از مهم‌ترین وظایف زنان می‌توان به شوهرداری، صبر،

1. Donahue
2. Sullivan
3. Glenn, & Supancic
4. Orathinkal, & Vansteenwegen
5. Mahoney, Pargament, Murray-Swank, & Murray-Swank

اطاعت و تمکین، آرامش بخشیدن، سپاسگزاری، پرهیز از عیب‌جویی، بیرون رفتن از خانه، رعایت حجاب اسلامی، راز نگهداری، خانه‌داری و بچه‌داری اشاره کرد.

وظایف اختصاصی مردان: از مهم‌ترین وظایف مردان می‌توان به سرپرستی خانواده، مهرورزی، کمک به اعضای خانواده برای فراگیری دانش و ادب، پرهیز از آزار برای چشم‌پوشی از حق خویش، پرهیز از آزار جسمی و داشتن غیرت می‌توان اشاره کرد (جوکار، ۱۳۹۲؛ افروز، ۱۳۸۵؛ امینی، ۱۳۹۲).

وظایف فوق در آیات و روایات اسلامی به وضوح مورد تأکید قرار گرفته است. در آیه ۱۸۷ سوره بقره آمده است: «همسران شما لباس شما هستند و شما لباس آنها» (هر دو زینت هم و سبب حفظ یکدیگرید) که تأکید بر ستر و لباس یکدیگر بودن زوجین نسبت به هم می‌کند. همچنین رسول اکرم (ص) به امام علی (ع) می‌فرماید: «ای علی، خدمت نمی‌کند به خانواده مگر صدیق یا شهید یا مردی که خداوند بخواهد خیر دنیا و آخرت را به او دهد. مردی نیست که به همسرش در خانه کمک کند، مگر آنکه به تعداد موهای بدنش، عبادت یک سال روزه با نماز در شب‌هایش برای او پاداش قرار می‌دهند و خداوند پاداش پیامبران صبوری مانند داوود، یعقوب و عیسی را برای او قرار می‌دهد» (نوری، ۱۳۶۸، ج ۱۳) که تأکید بزرگان دین بر همدلی و مشارکت در زندگی زناشویی است. خداوند متعال در آیه ۲۱ سوره روم، آفرینش همسران را مایه آرامش و امیرالمؤمنین (ع) محبت به همسر را موجب باصفا شدن زندگی می‌داند (طبرسی، ۱۳۹۰).

تاکنون، مقیاس‌ها و پرسشنامه‌های متعددی در سرتاسر دنیا برای سنجش نگرش دینی و دینداری ساخته شده‌اند که بسیاری از آنها مختص به قلمروی مسیحیت یا سایر ادیان است. در ایران نیز پژوهش‌هایی در این باره انجام شده است، کاویانی (۱۳۹۰) با مطالعه روشمند متون اسلامی و روان‌سنجی، پرسشنامه‌ای جهت کمی‌سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی با ۱۳۵ سؤال طراحی نمود. روایی این پرسشنامه با استفاده از روش تحلیل عاملی تأیید شد؛ همچنین، دو تحقیق دیگر جهت ساخت مقیاسی برای سنجش دینداری در دانش‌آموزان (خدایاری‌فرد، شهابی و اکبری زردخانه، ۱۳۸۸) و دینداری دانشجویان (خدایاری‌فرد، سماواتی و اکبری زردخانه، ۱۳۸۷) انجام شد و اعتبارسنجی آن با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی به دست آمد.

پژوهش‌های مذکور به ساخت مقیاس جهت سنجش نگرش دینی و سبک زندگی اسلامی پرداخته‌اند، مقیاسی برای اندازه‌گیری سبک زناشویی دینی تاکنون ساخته نشده است؛ اما اولسون، فورنیرو و درانکمن^۱ (به نقل از ثنایی، علاقبند و هومن، ۱۳۷۹) مقیاسی به نام اینریچ^۲ که شامل چهار خرده مقیاس ۳۵ ماده‌ای است را ساخته‌اند که می‌تواند به عنوان یک ابزار تحقیق از جمله رضایت زناشویی^۳، ارتباطات^۴ و حل تعارض^۵ استفاده شود. با توجه به اهمیت متغیر زناشویی دینی و تأثیر آن بر سایر متغیرهای روان‌شناختی و عدم وجود مقیاس معتبری جهت سنجش آن، اهمیت ساخت اعتباریابی یک پرسشنامه جهت سنجش سبک زناشویی دینی ضرورت پیدا می‌کند. هدف کلی این پژوهش ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سبک زناشویی دینی است.

سؤال پژوهش

آیا می‌توان مقیاس معتبر و پایا برای سنجش سبک زناشویی دینی زنان و شوهران ساخت؟

روش پژوهش

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه زوجین در دسترس ساکن شهر اصفهان بود. نمونه اصلی این پژوهش شامل ۱۹۸ زوج (۱۹۸ زن و ۱۹۸ شوهر) بود که به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. از بین نفرات نمونه آماری تحقیق سه نمونه آماری شامل ۳۹۶ نفر، ۴۷ نفر و ۷۳ نفر برای اعتباریابی همزمان در نظر گرفته شد. پس از تهیه پرسشنامه‌های اولیه تحقیق که شامل ۶۶ ماده برای زنان و ۵۷ ماده برای شوهران بود، پژوهشگران با حضور در پارک‌ها و اماکن عمومی ۱۹۸ زوج را به صورت تصادفی انتخاب و از آنها درخواست کردند که سؤالات پرسشنامه را با دقت مطالعه نموده و با صداقت کامل به آنها پاسخ دهند؛ همچنین، از آنها درخواست شد که به جهت حفظ استقلال نظرات، زوجین بدون مشورت با یکدیگر پرسشنامه‌ها را تکمیل کنند. همه

1. Olson, Forni & Drankman
2. ENRICH
3. Marital Satisfaction
4. Communication
5. Conflict Resolution

زوجین نمونه، پرسشنامه صمیمیت زناشویی که یکی از ابزارهای اعتبارسنجی همزمان این پژوهش بود را تکمیل کردند و از میان آنها ۴۷ نفر برای تکمیل پرسشنامه سبک زندگی اسلامی و ۷۳ نفر برای تکمیل پرسشنامه تعهد دینی نیز انتخاب شدند. در این تحقیق هیچ محدودیت زمانی برای تکمیل پرسشنامه‌ها در نظر گرفته نشد.

میانگین سن زنان نمونه آماری پژوهش ۳۴/۳۰ و میانگین سن شوهران ۳۸/۵۵ بود و میانگین زمان زندگی مشترک زنان ۱۲/۹۶ و میانگین زمان زندگی مشترک شوهران ۱۲/۷۹ محاسبه شد. بیشترین فراوانی تعداد فرزندان در نمونه آماری مربوط به اشخاص دارای یک فرزند (۳۶/۵۰ درصد) بود. از نظر تحصیلات در نمونه آماری پژوهش نیز بیشترین فراوانی مربوط به افراد دارای مدرک دیپلم (۵۲/۰۴ درصد در زنان و ۳۸/۲۷ درصد در شوهران) بود؛ همچنین، ۷۵/۷۶ درصد زنان نمونه آماری پژوهش مربوط خانه‌دار و ۸۷/۳۷ درصد شوهران، شاغل و اکثراً دارای سطح درآمد متوسط بودند. بیشترین فراوانی قومیت در نمونه آماری پژوهش در زنان (۸۴/۸۵ درصد) و در شوهران (۸۳/۳۳ درصد) مربوط به قومیت «فارس» بود.

نخستین گام جهت ساخت مقیاس سبک زناشویی دینی، شناسایی متغیرهای مرتبط با سبک زناشویی دینی از منابع معتبر اسلامی بود. در این مرحله با بررسی آیات قرآن، احادیث و روایات از کتاب‌های معتبر اسلامی تکالیف و حقوق متقابل زن و شوهر در زندگی زناشویی گردآوری، به گزاره‌های خبری تبدیل و پرسشنامه‌های اولیه تهیه شد. جهت بررسی روایی صوری و محتوایی، این پرسشنامه‌ها توسط چند تن از متخصصان و نخبگان حوزوی و دانشگاهی بررسی و نظرات آنها لحاظ شد. در مرحله بعدی، این پرسشنامه‌ها در یک نمونه آماری کوچک شامل یازده زوج توزیع و با دریافت بازخوردهای آنها و اعمال تغییرات نهایی پرسشنامه‌های اولیه تحقیق که شامل ۶۶ ماده برای زنان و ۵۷ ماده برای شوهران بود با طیف پنج گزینه‌ای لیکرت شامل گزینه‌های «هرگز»، «به ندرت»، «گاهی اوقات»، «اکثر اوقات» و «همیشه» تهیه شد. متغیرهای جمعیت‌شناختی این پرسشنامه‌ها جنسیت، سن، مدت زمان زندگی مشترک، تعداد فرزندان، میزان تحصیلات، شغل، طبقه اجتماعی و قومیت در نظر گرفته شد.

برای ارزیابی مناسب بودن اندازه نمونه (۱۹۸ زن و ۱۹۸ شوهر) از آزمون کفایت

نمونه گیری^۱ KMO و آزمون کرویت بارتلت^۲ استفاده شد. در آزمون کفایت نمونه گیری، مقادیر KMO برای پرسشنامه های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران (RMSSW^۳ و RMSSH^۴) به ترتیب ۰/۷۴ و ۰/۷۷ محاسبه شد که بیانگر کفایت نمونه برداری در حد کاملاً مطلوبی است و نتیجه آزمون کرویت بارتلت نیز با سطح معناداری ($p < ۰/۰۰۱$) نشان داد که پرسشنامه های مذکور برای انجام تحلیل عاملی مناسب هستند (جدول ۱).

جدول ۱: آزمون کرویت بارتلت

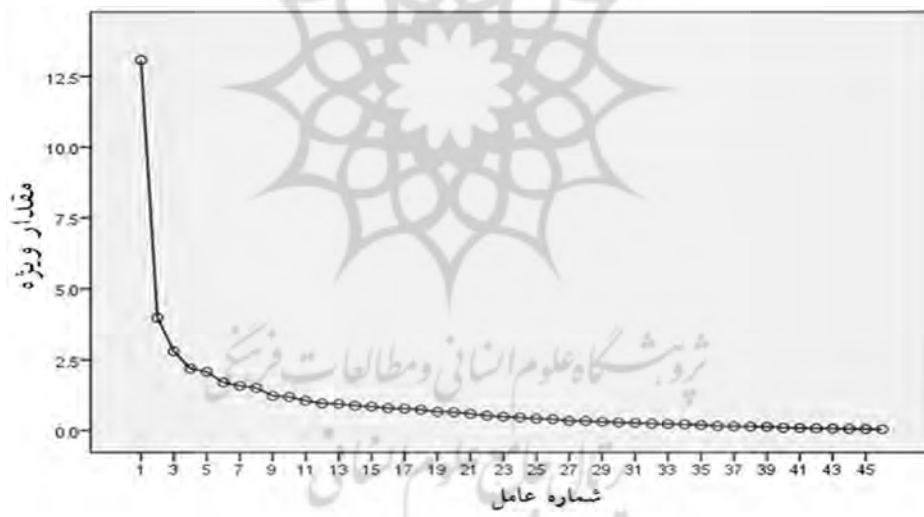
سطح معناداری	آماره آزمون (کای مربع)	مقیاس
۰/۰۰۱	۸۴۷۳	سبک زناشویی دینی زنان (RMSSW)
۰/۰۰۱	۱۰۵۵۰	سبک زناشویی دینی شوهران (RMSSH)

برای تعیین ساختار عاملی پرسشنامه های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران (RMSSW و RMSSH) روش تحلیل عاملی اکتشافی^۵ استفاده شد. جهت تعیین عوامل و بارهای عاملی ماده های پرسشنامه ها، از شیوه تحلیل مؤلفه های اصلی^۶ و با استفاده از چرخش آزمایشی^۷ از نوع واریماکس^۸ و همچنین با به کار بردن آزمون نرمال سازی کیسر^۹ و با تعیین نقطه برشی^{۱۰} بارعاملی حداقل ۰/۴۰ بررسی شد.

1. Kaiser – Meyer – Olkin Measure of Sampling Adequacy
2. Bartlett Test of Sphericity
3. Religious Marital Style Scale for Wives
4. Religious Marital Style Scale for Husbands
5. Exploratory Factor Analysis
6. Principle Component Analysis
7. Iteration
8. Varimax
9. Kaiser Normalization Test
10. Break Point

یافته‌های پژوهش

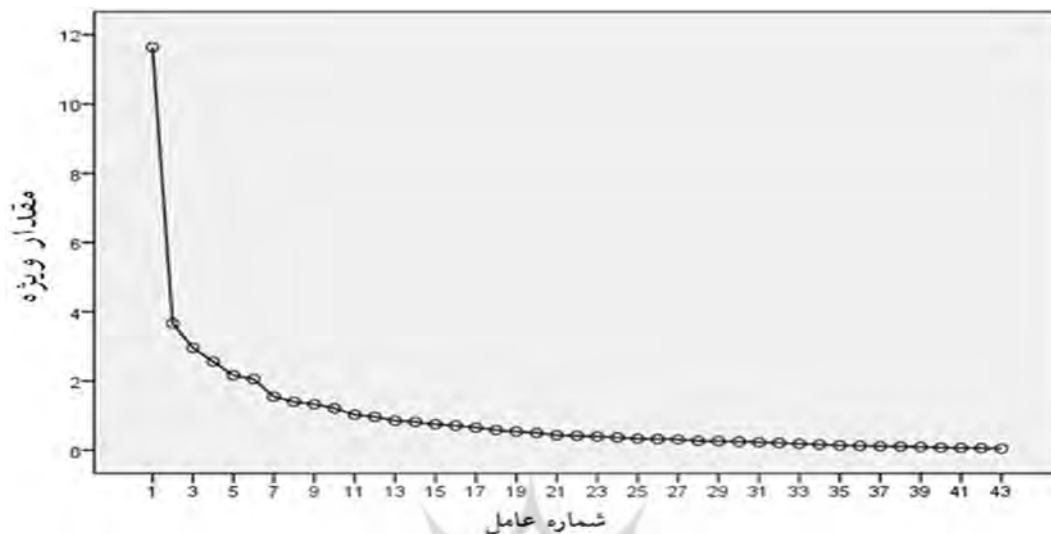
برای تعیین تعداد عوامل و ساختار عاملی پرسشنامه‌ها پس از تعیین بارهای عاملی^۱ با استفاده از چرخش واریماکس و بررسی شکست نمودارهای اسکری^۲ جدول بارهای عاملی برای دو پرسشنامه استخراج شد (جداول ۲ و ۳). به جهت حذف سؤال‌های کلی و چندوجهی سطح پذیرش برای بارهای عاملی ۰/۴۰ انتخاب شد که بدین ترتیب برای سبک زناشویی دینی زنان ۴۶ ماده و سبک زناشویی دینی شوهران ۴۳ ماده باقی ماند. پژوهشگران برای انتخاب تعداد عوامل اصلی، روش‌های متعددی را به کار می‌گیرند. در این پژوهش با استفاده از آزمون شکست در نمودار اسکری (شارما^۳، ۱۹۹۶) ساختار پنج عاملی برای مقیاس‌های مورد نظر مناسب تشخیص داده شد. شکل‌های ۱ و ۲ به ترتیب آزمون‌های اسکری مربوط به عامل‌های مقیاس سبک زناشویی دینی زنان و شوهران را نشان می‌دهند.

شکل ۱. آزمون اسکری مربوط به عامل‌های مقیاس سبک زناشویی دینی زنان (RMSSW)

1. Loadings
2. Scree Plot
3. Sharma

شکل ۲. آزمون اسکری مربوط به عامل‌های مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران (RMSH)

به این صورت، ساختار پنج عاملی با چرخش واریماکس و آزمون نرمال‌سازی کیسر و به ترتیب ۱۱ و ۱۲ بار چرخش آزمایشی برای زنان و شوهران انتخاب و بار عاملی هر ماده مشخص شد. برای مقیاس سبک زناشویی دینی زنان؛ عامل اول، صمیمیت عاطفی-جنسی؛ عامل دوم، مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر؛ عامل سوم، پایبندی به فرامین دینی؛ عامل چهارم، مدیریت خانه و عامل پنجم، گذشت-فداکاری و برای مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران؛ عامل اول، صمیمیت عاطفی-جنسی؛ عامل دوم، مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر؛ عامل سوم، پایبندی به فرامین دینی-مشارکت؛ عامل چهارم، مسئولیت‌پذیری-سرپرستی و عامل پنجم سبک‌های حل تعارض نامگذاری شد. این پنج عامل استخراج شده برای زنان ۵۲/۴۸ و برای شوهران ۵۳/۴۸ درصد واریانس کل سبک زناشویی دینی را تبیین می‌کند.

جدول ۲: مشخصه‌های ساختار عاملی مقیاس سبک زناشویی دینی زنان (RMSSW)

عوامل	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی	تعداد مواد
۱	صمیمیت عاطفی-جنسی	۷/۰۹	۱۵/۴۱	۱۵/۴۱	۱۶
۲	مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر	۶/۵۶	۱۴/۲۶	۲۹/۶۶	۱۴
۳	پابندی به فرامین دینی	۳/۸۹	۸/۴۶	۳۸/۱۲	۷
۴	مدیریت خانه	۳/۵۰	۷/۶۰	۴۵/۷۳	۴
۵	گذشت-فداکاری	۳/۱۱	۶/۷۵	۵۲/۴۸	۵

جدول ۳: مشخصه‌های ساختار عاملی مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران (RMSSH)

عوامل	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی	تعداد مواد
۱	صمیمیت عاطفی-جنسی	۵/۵۷	۱۲/۹۶	۱۲/۹۶	۱۲
۲	مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر	۴/۹۹	۱۱/۶۱	۲۴/۵۷	۱۰
۳	پابندی به فرامین دینی-مشارکت	۴/۵۳	۱۰/۵۳	۳۵/۰۹	۶
۴	مسئولیت‌پذیری-سرپرستی	۴/۰۶	۹/۴۳	۴۴/۵۲	۷
۵	سبک‌های حل تعارض	۳/۸۵	۸/۹۵	۵۳/۴۸	۸

در جدول ۲، پنج عامل اصلی با مقادیر ویژه^۱ ۷/۰۹، ۶/۵۶، ۳/۸۹، ۳/۵۰ و ۳/۱۱ آورده شده است که به ترتیب ۱۵/۴۱، ۱۴/۲۶، ۸/۴۶، ۷/۶۰ و ۶/۷۵ درصد واریانس سبک زناشویی دینی زنان و در جدول ۳، پنج عامل اصلی با مقادیر ویژه ۵/۵۷، ۴/۹۹، ۴/۵۳، ۴/۰۶ و ۳/۸۵ آورده شده است که به ترتیب ۱۲/۹۶، ۱۱/۶۱، ۱۰/۵۳، ۹/۴۳ و ۸/۹۵ درصد واریانس سبک زناشویی دینی شوهران را تبیین می‌کند.

در جدول ۴، ماتریس عاملی چرخش‌یافته واریماکس مقیاس سبک زناشویی دینی زنان (RMSSW) و در جدول ۵، ماتریس عاملی چرخش‌یافته واریماکس مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران (RMSSH) آورده شده است. ماده‌هایی که دارای بار عاملی پایین‌تر از ۰/۴۰ بودند، از ماتریس کنار گذاشته شدند تا الگوی روشنی به دست آید.

1. Eigen value

جدول ۴: ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس مقیاس سبک زناشویی دینی زنان (RMSSW)

شماره ماده در مقیاس	ماده‌های عامل	بارهای عامل ۱	بارهای عامل ۲	بارهای عامل ۳	بارهای عامل ۴	بارهای عامل ۵
۱	خوشرویی	۰/۵۶				
۳	زیبا و مرتب بودن	۰/۶۱				
۴	شادی و آرامش	۰/۶۷				
۶	لذت جنسی	۰/۵۶				
۸	در کنار همسر بودن	۰/۶۰				
۲۱	شوهرداری	۰/۴۴				
۲۶	لطفات و مهربانی	۰/۶۵				
۲۷	خوش اخلاقی	۰/۶۵				
۲۸	بیان نیاز جنسی	۰/۶۶				
۳۲	استقبال و مشایعت	۰/۵۸				
۳۴	ارجحیت همسر به خویشاوندان	۰/۴۳				
۳۶	ابراز علاقه	۰/۷۶				
۳۷	تأمین نیاز جنسی همسر	۰/۵۶				
۴۰	رضایت شوهر	۰/۴۵				
۴۱	تمکین جنسی	۰/۵۷				
۴۲	سپاسگزاری	۰/۶۲				
۲	احترام به همسر	۰/۶۱				
۵	همدلی و مشارکت	۰/۵۶				
۷	دوست بودن	۰/۶۴				
۹	وفاداری	۰/۴۳				
۱۳	مثبت‌اندیشی	۰/۶۹				
۱۷	بزرگ جلوه دادن عیوب	۰/۵۲				
۱۸	بدبینی	۰/۷۳				
۱۹	تأثیر بدگویی دیگران	۰/۷۱				
۲۴	طلاق	۰/۶۲				
۲۵	پرستاری از همسر	۰/۵۰				
۲۹	مقایسه همسر با دیگران	۰/۵۶				
۳۳	ناسزاگویی	۰/۵۱				
۳۵	قهر کردن	۰/۶۰				
۳۹	خوشنودی شوهر	۰/۵۴				
۱۰	تربیت فرزندان	۰/۴۶				
۱۱	امر به معروف	۰/۸۵				
۱۲	نهی از منکر	۰/۶۵				
۱۵	قانع بودن	۰/۶۸				
۳۱	کمک در امور اخروی	۰/۴۹				
۳۸	آرایش برای نامحرم	۰/۵۶				
۴۴	حجاب	۰/۶۰				
۲۲	پذیرایی از مهمان	۰/۷۳				
۴۳	خروج از منزل	۰/۴۴				
۴۵	مدیریت خانه	۰/۵۱				
۴۶	امانتداری	۰/۷۳				
۱۴	بخشش خطا	۰/۴۲				
۱۶	خیرخواهی	۰/۴۷				
۲۰	راز نگهداری	۰/۶۴				
۲۳	دانش‌افزایی	۰/۵۰				
۳۰	کمک در امور دنیوی	۰/۷۰				

جدول ۵: ماتریس عاملی چرخش یافته واریماکس مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران (RMSSH)

شماره ماده در مقیاس	ماده‌های عامل	بارهای عامل ۱	بارهای عامل ۲	بارهای عامل ۳	بارهای عامل ۴	بارهای عامل ۵
۴	احترام به همسر	۰/۶۳				
۹	شادی و آرامش	۰/۵۰				
۱۰	لذت جنسی	۰/۴۹				
۱۲	مثبت‌اندیشی	۰/۴۶				
۷	بردباری	۰/۵۲				
۸	لطف و مهربانی	۰/۵۲				
۵	خوش اخلاقی	۰/۵۹				
۳	بیان نیاز جنسی	۰/۷۰				
۶	استقبال و مشایعت	۰/۵۸				
۱۱	ارجحیت همسر به خویشاوندان	۰/۴۶				
۲	ابراز علاقه	۰/۷۳				
۱	تأمین نیاز جنسی همسر	۰/۷۹				
۱۹	برطرف کننده نقائص و کاستی‌ها		۰/۵۹			
۱۸	همدلی و مشارکت		۰/۵۹			
۲۱	دوست بودن		۰/۴۹			
۱۷	کمک به همسر		۰/۶۰			
۱۴	در کنار همسر بودن		۰/۶۵			
۱۳	وفاداری		۰/۷۹			
۲۰	نگاه شهوانی		۰/۵۶			
۲۲	تربیت فرزندان		۰/۴۶			
۱۵	اوقات فراغت		۰/۶۳			
۱۶	پرستاری از همسر		۰/۶۱			
۲۵	امر به معروف			۰/۶۹		
۲۸	رازنگهداری			۰/۴۱		
۲۳	دانش افزایی			۰/۷۲		
۲۶	آداب اجتماعی			۰/۶۵		
۲۴	کمک در امور دنیوی			۰/۷۱		
۲۷	کمک در امور اخروی			۰/۶۵		
۳۵	زیبا و مرتب بودن				۰/۵۲	
۳۴	نهی از منکر				۰/۵۳	
۲۹	امیدبخشی				۰/۶۸	
۳۰	قانع بودن				۰/۶۵	
۳۲	پذیرایی از مهمان				۰/۵۸	
۳۳	غیبت				۰/۵۶	
۳۱	برطرف کردن نیازهای اقتصادی				۰/۵۹	
۳۷	خوشرویی				۰/۶۴	
۴۲	گذشت				۰/۴۷	
۴۳	آزادی عقیده				۰/۴۵	
۴۰	بزرگ جلوه دادن عیوب				۰/۵۳	
۴۱	خودرأیی				۰/۴۹	
۳۹	طلاق				۰/۵۵	
۳۶	مقایسه همسر با دیگران				۰/۶۶	
۳۸	اذیت کردن همسر				۰/۶۰	

پایایی مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران و مؤلفه‌های آنها

پایایی مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران (RMSSH و RMSSW) از راه محاسبه همسانی درونی (آلفای کرونباخ) بررسی شد. ضرایب همسانی درونی برای عامل اول، عامل دوم، عامل سوم، عامل چهارم، عامل پنجم و کل مقیاس سبک زناشویی دینی زنان به ترتیب ۰/۹۱، ۰/۷۸، ۰/۷۳، ۰/۷۲، ۰/۷۲ و ۰/۸۱ و برای مقیاس عامل اول، عامل دوم، عامل سوم، عامل چهارم، عامل پنجم و کل مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران به ترتیب ۰/۸۷، ۰/۸۴، ۰/۸۰، ۰/۷۸، ۰/۷۹ و ۰/۸۶ محاسبه شد.

سنجش روایی همزمان مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران

برای سنجش روایی همزمان مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران (RMSSH و RMSSW)، سه پرسشنامه صمیمیت زناشویی مقیاس صمیمیت^۱ (واکر و تامپسون، ۱۹۸۳؛ به نقل از خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۹۳)، فرم کوتاه سبک زندگی اسلامی^۲ (کاویانی، ۱۳۹۲) و پرسشنامه تعهد دینی^۳ (ورثینگتون و همکاران، ۲۰۰۳؛ به نقل از خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۹۳) به همراه پرسشنامه‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران (RMSSH و RMSSW) به سه نمونه ۳۹۶، ۴۷ و ۷۳ نفری داده شد و همبستگی بین مقیاس‌ها بررسی گردید. نتایج تجزیه و تحلیل‌ها نشان داد که ضرایب همبستگی مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران با صمیمیت زناشویی به ترتیب ۰/۷۱ و ۰/۵۸، ضرایب همبستگی مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران سبک زندگی اسلامی به ترتیب ۰/۴۴ و ۰/۶۲ و ضرایب همبستگی مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران با تعهد دینی به ترتیب ۰/۵۳ و ۰/۴۳ است که همگی معنادار هستند. نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که مقیاس‌های RMSSW و RMSSH از خصوصیات روان‌سنجی بسیار رضایت‌بخشی برخوردارند و در نتیجه، می‌توانند ابزار مناسبی برای سنجش سبک زناشویی دینی زنان و شوهران باشند.

1. Intimacy Scale (IS)

2. Islamic LifeStyle Test (I.L.S.T)

3. Religious Commitment Inventory-10 (RCI-10)

جدول ۶: ضرایب همبستگی بین نمره‌های آزمودنی‌ها در مقیاس‌های RMSSH و RMSSW با سایر مقیاس‌ها

مقیاس اعتبارسنجی	مقیاس سبک زناشویی دینی زنان (RMSSW)	مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران (RMSSH)
صمیمیت زناشویی (IS)	۰/۷۱***	۰/۵۸***
سبک زندگی اسلامی (I.L.S.T.)	۰/۴۴*	۰/۶۲***
تعهد دینی (RCI-10)	۰/۵۳***	۰/۴۱*
***p=۰/۰۰۱	**p=۰/۰۱	*p=۰/۰۵

پس از تأیید پایایی و روایی مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران، آماره‌های توصیفی مقیاس‌های RMSSH و RMSSW به همراه مؤلفه‌های آنان محاسبه شد. یافته‌های توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر متغیرهای پژوهش در جداول ۷ و ۸ آمده است.

جدول ۷: آماره‌های توصیفی مقیاس RMSSW و مؤلفه‌های آن

تعداد سؤال	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
۴۶	۱۹۶/۹۵	۲۰/۰۶	۱۲۲	۲۲۷
۱۶	۶۶/۹۳	۸/۸۳	۳۶	۸۰
۱۴	۵۹/۹۸	۸/۷۷	۳۰	۷۰
۷	۲۹/۸۵	۴/۳۳	۱۳	۳۵
۴	۱۸/۶۷	۱/۸۰	۶	۲۰
۵	۲۱/۵۳	۲/۷۰	۱۲	۲۵

جدول ۸: آماره‌های توصیفی مقیاس RMSSH و مؤلفه‌های آن

تعداد سؤال	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	
۴۳	۱۸۱/۹۰	۱۹/۷۳	۱۱۹	۲۱۵	سبک زناشویی دینی زنان
۱۲	۵۰/۱۳	۶/۸۸	۲۴	۶۰	صمیمیت عاطفی-جنسی
۱۰	۴۳/۰۳	۵/۷۹	۲۲	۵۰	مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر
۶	۲۵/۳۸	۴/۲۴	۱۳	۳۰	پایبندی به فرامین دینی-مشارکت
۷	۳۰/۶۱	۴/۱۱	۱۴	۳۵	مسئولیت‌پذیری-سرپرستی
۸	۳۲/۷۵	۵/۱۹	۱۴	۴۰	سبک‌های حل تعارض

بحث و نتیجه‌گیری

محور اصلی پژوهش حاضر، بررسی ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سبک زناشویی دینی و بررسی رابطه آن با صمیمیت زناشویی بود. در این پژوهش با استفاده از تحلیل عوامل، دو مقیاس سبک زناشویی دینی زنان (RMSSW) با ۶۶ ماده و مقیاس سبک زناشویی دینی شوهران (RMSHH) با ۴۳ ماده ساخته شد که از ضرایب پایایی و اعتبار رضایت‌بخش و قابل توجهی برخوردار است. براساس این تحلیل عوامل، پنج عامل برای سبک زناشویی دینی زنان و پنج عامل برای سبک زناشویی دینی شوهران استخراج شد. این عوامل برای سبک زناشویی دینی زنان شامل صمیمیت عاطفی-جنسی، مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر، پایبندی به فرامین دینی، مدیریت خانه و گذشت-فداکاری و برای سبک زناشویی دینی شوهران شامل صمیمیت عاطفی-جنسی، مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر، پایبندی به فرامین دینی-مشارکت، مسئولیت‌پذیری-سرپرستی و سبک‌های حل تعارض هستند؛ همچنین، ۵۲/۵ درصد از واریانس سبک زناشویی دینی زنان توسط این پنج عامل (۱۵/۴ درصد توسط مؤلفه صمیمیت عاطفی-جنسی، ۱۴/۳ درصد توسط مؤلفه مهارت‌های ارتباطی-اسناد به همسر، ۸/۵ درصد توسط مؤلفه پایبندی به فرامین دینی، ۷/۶ درصد توسط مؤلفه مدیریت خانه و ۶/۷ درصد توسط مؤلفه گذشت-فداکاری) و ۵۳/۵ درصد از واریانس

سبک زناشویی دینی شوهران توسط این پنج عامل (۱۳/۰) درصد توسط مؤلفه صمیمیت عاطفی - جنسی، ۱۱/۶ درصد توسط مؤلفه مهارت‌های ارتباطی - اسناد به همسر، ۱۰/۵ درصد توسط مؤلفه پایبندی به فرامین دینی - مشارکت، ۹/۴ درصد توسط مؤلفه مسئولیت‌پذیری - سرپرستی و ۹/۰ درصد توسط مؤلفه سبک‌های حل تعارض (تبيين می‌شود). نتایج تجزیه و تحلیل‌های روایی همزمان مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران با مقیاس‌های سبک زندگی اسلامی و پرسشنامه تعهد دینی نشان می‌دهد که مقیاس‌های ساخته شده از اعتبار مناسبی برخوردارند.

در تبیین نتایج پژوهش می‌توان به این حدیث از پیامبر اکرم (ص) اشاره نمود که می‌فرماید: شما تا وقتی به بهشت نمی‌روید تا آنکه مؤمن (کامل) نباشید و تا زمانی مؤمن کامل نخواهید شد تا آنکه با یکدیگر الفت و صمیمیت نداشته باشید (کلینی، ۱۳۹۰، ج ۱). در این حدیث، لازمه ایمان کامل، داشتن الفت و صمیمیت عنوان شده است. در خصوص مؤلفه‌های پنج‌گانه مقیاس‌های RMSSH و RMSSW نیز آیات و روایات زیادی در منابع اسلامی دیده می‌شود. آیه ۲۱ سوره روم که آفرینش همسران را مایه آرامش دانسته و کلام امیرالمؤمنین (ع) که محبت به همسر را موجب باصفا شدن زندگی می‌داند (طبرسی، ۱۳۹۰) عامل اول هر دو مقیاس (مؤلفه صمیمیت عاطفی - جنسی)، رفتار پسندیده (نساء، ۱۹)، خوش اخلاقی (مجلسی، ۱۳۸۹، ج ۷۱) و رعایت احترام، حفظ شخصیت همسر (حر عاملی، ۱۳۷۴، ج ۱۶) و روایتی از حضرت علی (ع) که می‌فرماید: «بدگمانی بر هر کس چیره شود، بین او و هیچ دوستی صلح و آرامش باقی نخواهد گذاشت» (حر عاملی، ۱۳۷۴، ج ۲۱) که بر عامل دوم هر دو مقیاس (مؤلفه مهارت‌های ارتباطی - اسناد به همسر) را تأکید می‌کند. همچنین آیه ۳۴ سوره نساء سرپرستی مردان و روایتی از پیامبر (ص) که مسئولیت خانه را به زن سپرده است (نوری، ۱۳۶۸، ج ۲) مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری - سرپرستی شوهران و مدیریت خانه زنان را در زندگی زناشویی تأیید می‌کند. درباره مؤلفه سبک‌های حل تعارض در مقیاس RMSSH، در متون اسلامی احادیث و روایات زیادی دیده می‌شود که تأکید ویژه‌ای به مردان دارد تا در حل مشکلات زناشویی به روش‌های منطقی و به دور از خشونت متوسل شوند. پرهیز از آزار زن (طلاق، ۶)، گذشتن از خطاهای همسر (حر عاملی، ۱۳۷۴، ج ۱۵) و نرفتن به سراغ طلاق به عنوان راه حل مشکلات زناشویی تا حد

امکان (کلینی، ۱۳۹۰، ج ۵)، نمونه‌هایی از توصیه‌هایی است که به شوهران برای حل تعارضات زناشویی شده است. در این باره خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «و چنانچه بیم آن را دارید که جدایی و نزاع در بین زن و شوهر پیدا شود، یک نفر داور از خویشان مرد و یک نفر از خویشان زن را برگزینید که اگر قصد اصلاح داشته باشند، خدا در میان آنها توافق به وجود خواهد آورد و خدا به همه چیز دانا و بر همه اسرار آگاه است (نساء، ۳۵). این آیه نشان‌دهنده توصیه اسلام به حل تعارضات زناشویی به صورت منطقی و مسالمت‌آمیز می‌باشد. علاوه بر این، در متون اسلامی احادیث و روایات زیادی دیده می‌شود که به‌ویژه به زنان در رابطه زناشویی، به گذشت و فداکاری توصیه شده و برای آن اجر فراوانی قرار داده شده است. پیامبر اسلام (ص) پاداش گذشت در برابر بداخلاقی‌های شوهر را مانند پاداش به آسیه می‌داند (مجلسی، ۱۳۸۹، ج ۱۰۰) که تأکید اسلام بر مؤلفه گذشت- فداکاری سبک زناشویی دینی زنان را نشان می‌دهد. همچنین پیامبر اسلام (ص) پاداش کمک به همسر در امور خانه توسط شوهران را قرار گرفتن در زمره شهدا، صدیقین و یا کسانی که خداوند، خیر دنیا و آخرت را برایشان اراده فرموده است، می‌داند (مجلسی، ۱۳۸۹، ج ۱۰۱) که تأییدی بر مؤلفه سوم سبک زناشویی دینی شوهران می‌باشد.

این پژوهش نیز مانند سایر تحقیقات علمی دارای محدودیت‌هایی بود؛ نخست، محدودیت روش شناختی است که با توجه به بسط بودن مفهوم دین، سنجش مستقیم آن می‌تواند با خطا مواجه شود؛ دوم، محدودیت عرفی ورود به مباحث دینی به دلیل قدسی بودن دین است که به‌طور کلی کمی کردن آموزه‌های دینی با استقبال مواجه نمی‌شود. از محدودیت‌های دیگر این تحقیق می‌توان به دشواری‌های جمع‌آوری اطلاعات، محدودیت زمانی گروه تحقیق و درنهایت، محدودیت تعمیم‌پذیری یافته‌های این پژوهش به سایر جوامع آماری اشاره کرد. به محققان دیگر توصیه می‌شود که اعتبار این مقیاس را در سایر جوامع آماری بررسی و با یافته‌های این تحقیق مقایسه کنند؛ همچنین، می‌توان از مقیاس‌های سبک زناشویی دینی زنان و شوهران برای غنی‌تر کردن هر چه بیشتر مشاوره‌های پیش از ازدواج استفاده نمود و به کمک آنها میزان موفقیت آموزش سبک‌های زناشویی زوجین را بررسی کرد.

منابع

- قرآن کریم (۱۳۸۳)، ترجمه حسین انصاریان. قم: نشر اسوه.
- افروز، غلامعلی (۱۳۸۵)، *روان‌شناسی خانواده همسران برتر*. چ ۸، تهران: انتشارات اولیا و مربیان.
- امینی، ابراهیم (۱۳۹۲)، *آیین همسردهی یا اخلاق خانواده*. چ ۲۲، تهران: انتشارات اسلامی.
- ثنایی، باقر؛ علاقبند، ستیلا؛ هومن، عباس (۱۳۷۹)، *مقیاس‌های سنجش خانواده و ازدواج*، تهران: انتشارات بعثت.
- جوکار، محبوبه (۱۳۹۲)، «حقوق و وظایف متقابل زن و شوهر اخلاقی، فقهی و حقوقی»، *پژوهشنامه مطالعات اسلامی زنان و خانواده*، س ۱، ش ۱.
- حر عاملی، محمدبن حسن (۱۳۷۴)، *تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه*، ۳۰ ج، چ ۳، قم: مؤسسه آل‌البیت (ع).
- حسینی، بیبا (۱۳۸۹)، *زمینه زوج‌درمانی*. تهران: انتشارات جنگل.
- خجسته‌مهر، رضا (۱۳۸۴)، *بررسی ویژگی‌های شخصیتی، مهارت‌های اجتماعی، سبک‌های دلبستگی و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی به عنوان پیش‌بین‌های موفقیت و شکست رابطه زناشویی در زوج‌های متقاضی طلاق و عادی در شهر اهواز*. پایان‌نامه دکتری روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- خجسته‌مهر، رضا؛ احمدی میلاسی، منیژه؛ سودانی، منصور (۱۳۹۳). «نقش تعدیل‌کننده تعهد دینی در رابطه بین سبک‌های دلبستگی ناایمن و صمیمیت زناشویی»، *مجله روان‌شناسی معاصر*، ش ۹.
- خدایاری‌فرد، محمد؛ شهابی، روح‌الله؛ اکبری زردخانه، سعید (۱۳۸۸)، «رابطه دینداری و خودکنترلی با گرایش به مصرف مواد مخدر در دانشجویان»، *مجله رفاه اجتماعی*، دانشگاه علوم زیستی و توانبخشی تهران.
- خدایاری‌فرد، محمد؛ سماواتی، سیما؛ اکبری زردخانه، سعید (۱۳۸۷)، «آماده‌سازی

- مقیاس سنجش دینداری برای جمعیت دانشجویی»، فصلنامه روان‌شناسی و علوم تربیتی، س ۳۸، ش ۳، پاییز، ص ۲۳.
- طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۹۰)، مکارم الاخلاق. ترجمه احمدزاده، قم: نورالزهراء.
- کاویانی، محمد (۱۳۹۰)، «کمی‌سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی»، نشریه روان‌شناسی و دین. س ۴، ش ۲، تابستان.
- کاویانی، محمد (۱۳۹۲)، سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۹۰). اصول الکافی، ۴ ج. ترجمه عباس حاجیانی‌دشتی، قم: موعود اسلام.
- مجلسی، محمدباقر (۱۳۸۹)، بحار الانوار، ۱۱۰ ج، چ ۴، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- نوری، حسین بن محمدتقی (۱۳۶۸)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ۲۹ ج، قم: موسسه آل‌البیت(ع).
- Call, V. R., & Heaton, T. B. (1997), Religious influence on marital stability, *Journal for the Scientific Study of Religion*, pp.382-392.
- Donahue, M. J., & Benson, P. L. (1995), Religion and the well-being of adolescents, *Journal of Social Issues*, 51(2), pp.145-160.
- Edalati, A., & Redzuan, M. (2010), Perception of women towards family values and their marital satisfaction. *Journal of American Science*, 6(4), pp.132-137.
- Huñler, O.S. & Genc,öz, T. I.(2005), The effect of religiousness on marital satisfaction: testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction. *Contemporary Family Therapy*; 27(1), pp.123-136.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Murray-Swank, A., & Murray-Swank, N. (2003), Religion and the sanctification of family relationships. *Review of Religious Research*, pp.220-236.
- Orathinkal, J., & Vansteenwegen, A. (2006), Religiosity and marital satisfaction. *Contemporary family therapy*, 28(4), pp.497-504.
- Sharma, S. Applied multivariate techniques, (1996), USA, John Wiley & Sons.
- Sullivan, K.T.(2001), Understanding the relationship between religiosity and marriage: An investigation of the immediate and longitudinal effects of religiosity on newlywed couples, *Journal of family psychology*, 15 (4), p.610.